

כתיבה מחוללת הבנה

מיכל שטיין ואורית חורב, מורות מובילות בתכנית
כתיבה, ברנקו וייס ע"ש הרצוג

הולכים ומתארכים, השפה נעשית מדויקת יותר, והכתיבה הולכת ומשתכללת.

מבנה שעת כתיבה הוא קבוע ומתנהל באופן זהה בכל השיעורים ובכל הכיתות:

חלק ראשון – "מדובב" (15-20 דקות): חיבור בין עולמו של הלומד למשימת הכתיבה וליעדי ההבנה שלה באמצעות: דיון – שיחה, ניתוח יצירת אמנות, ניסוח משפטי פתיחה, עיון בתמונה, שמש אסוציאציות, האזנה למוזיקה, צפייה בקטע מסרט ועוד.

חלק שני – כתיבה (15 דקות): משימות כתיבה שונות – סיפור קצר, שיר, הודעת טקסט, סטטוס בפייסבוק, מכתב, יומן מסע, יומן אישי ועוד. בתהליך יש דגש על **כתיבה אוטונומית** בהקשר לתחומי הדעת השונים הנלמדים בכיתה. התלמידים אינם עונים תשובה לשאלה אלא מביאים את ידע העולם שלהם אל תוך טקסט שעומד בפני עצמו. לכל שיעור כתיבה קובע המורה יעדי הבנה, והכתיבה של התלמידים מכוונת להשגת יעדים אלו ואמורה לשקף את ההבנה של הנושאים הנלמדים בכל תחומי הידע.

חלק שלישי – שיתוף (15 דקות): התלמידים קוראים בכיתה את מה שכתבו ומשתפים את חבריהם. בתחילת השנה המורה מדגימה איך לעשות שיתוף מקדם ומכבד לאחר קריאת טקסטים של כמה תלמידים. בהמשך הדרך מוצאים דרכי שיתוף שבהן יהיו מעורבים התלמידים עצמם.

הנה דוגמה למבנה שיעור לפי דגם זה: ◀

זו השנה השנייה שבחטיבת הביניים בבית הספר ברנקו וייס ע"ש הרצוג בבית חשמונאי פועלת תכנית "כתיבה מחוללת הבנה". התכנית החלה בשנה שעברה בשכבה ז' בלבד, כשיעור נלווה למקצועות ספרות ותרבות ישראל. השנה התכנית התרחבה לשכבות נוספות והיא פועלת בשכבות ז', ח' ו-ט', והיא כוללת תחומי דעת נוספים כמו תנ"ך והיסטוריה. בכל שיעור כתיבה התלמיד מבצע משימת כתיבה הקשורה לנלמד בתחום הדעת הנבחר.

בשנת תשע"ד תפסה תכנית הכתיבה מקום ועוצמה בשכבה ז'. "הכתיבה" נעשתה משמעותית עבור התלמידים, כולל תלמידי החינוך המיוחד. לצד ההתקדמות בכתיבה צפינו בתהליכים מרגשים: תלמידים שבתחילה כתבו ל"עיניהם" בלבד הסכימו בשלבים מתקדמים להראות את התוצרים למורה, חשפו אותם בפני הצוות ובפני תלמידים מחוץ לתכנית, ולבסוף נתנו את הסכמתם לשימוש בהם להוראת הנושא בבתי ספר אחרים. על תהליך זה – גאוותנו.

הלמידה בתכנית היא תהליך הדרגתי ומעמיק. כל תלמיד בכיתה מתנסה בכתיבה של משימות כתיבה ברמות שונות עד שהוא מגיע לתוצר כתיבה משמעותי. תוצר זה עובד עיבוד ושכלול ונכנס לספר ובו תוצרי כתיבה של כל התלמידים.

תהליך הנעת הכתיבה מתחיל בתוצר כתיבה קצר, פשוט ויום-יומי, בסוגות הקרובות לעולמם של התלמידים (כמו מסרון או וואטסאפ). לחלק מהתלמידים תהליך הכתיבה מאתגר. בהדרגה, תוך שהם נחשפים במהלך השנה לז'אנרים שונים כמו פתקים, דיאלוגים, מכתבים, דפים מיומן, נאומים, סיפורים קצרים ועוד – הטקסטים שהם כותבים

תחום הדעת: ספרות.

סוגה: סיפור קצר – "אחרי עשרים שנה" (או. הנרי).

יעד ההבנה: התלמיד יכתוב באחד משני הכובעים (של השוטר או של הפושע) מתוך הפרספקטיבות השונות של כל דמות ביחס לסיפור.

הז'אנר הנבחר: כתיבת מכתב. בחרנו במכתב מכיוון שבמשימה זו התלמידים נדרשו לכתוב משהו אישי. הם למדו את הסוגה – כיצד כותבים מכתב, מה המבנה שלו – וזו הייתה הזדמנות לתרגל את הנלמד.

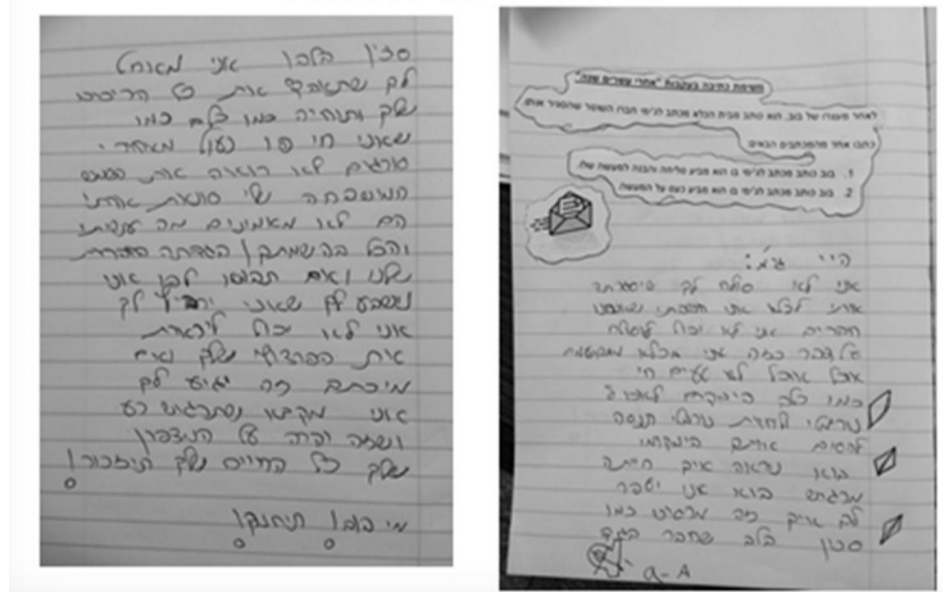
המדובב: שיחה על כל אחת מהדמויות (גיימי ובוב) – מה הרגישה? מה היו הלבטים שלה? האם הצליחה לראות את "הצד השני"? לאחר מכן כתבנו שני משפטי פתיחה אפשריים על הלוח, וכל תלמיד בחר לו דמות, "נכנס" לכובע שלה וכתב מכתב.

1. משימה אחת

לאחר מעצרו של בוב הוא כותב מבית הכלא מכתב לגיימי, חברו השוטר שהסגיר אותו. כתוב בשמו של בוב מכתב לגיימי שבו הוא מביע סליחה והבנה למעשה שלו, או שהוא מביע כעס על המעשה של חברו.

2. משימה שנייה

לאחר מעצרו של בוב מחליט גיימי, חברו השוטר שהסגיר אותו, לכתוב אליו מכתב לבית הכלא. במכתב הוא מביע את רגשותיו לגבי המעשה שעשה. בחרו רגש (צער, חרטה, שמחה, כעס, עצב ועוד) והביעו אותו במכתב שגיימי כותב. ניתן להשתמש באחד מהמשפטים הבאים: לאחר שהבלש סיפר לי שאתה עצור חשתי צער רב כי... שמחתי לשמוע שעצרו אותך כי... רציתי לספר לך שאני מצטער על המעשה שעשיתי אבל...

מבינים בהוראה

ההשתלמות הבית-ספרית, כך שהיא מאפשרת למורים נוספים ללמד למידה משמעותית ולייצר "ביצועי ההבנה" באמצעות הכתיבה גם בחטיבה העליונה – שבה אין שעת כתיבה רשמית במערכת.

בדרך להטמעת התכנית היו קשיים. היה צורך לחשוף את כל הצוות ל"שפה" חדשה, לשיים תהליכי עבודה ולגרום לאחידות אצל כל הצוות. היה צורך להגדיר יעדי הבנה לכל שיעור, דבר שלא תמיד ברור אם לא מיישמים אותו באופן ברור. ההוראה הייתה מכוונת מראש לתוצרים הנדרשים, ולעתים היה קשה להוביל את כל הצוות לחשיבה אחרת במהלך תכנון עבודתם. תכנית הכתיבה מחייבת את המורה להיות מנחה, לחשוב אחרת. הוא אינו רק מקור הידע הבלעדי שבדרך חשיבה דיכוטומית, אלא מאפשר חשיבה אחרת והבעת הבנה אחרת. התגברנו על הקשיים בעזרת ההדרכה וההנחיה האינטנסיבית שקיבלנו. קיימנו פגישות סדירות וקבועות פעם בשבוע, ובהן עלו הקשיים, ניתנו פתרונות, הועלו רעיונות רבים ויצירתיים לשיעורים ונבנו שיעורים בצוותא. הדבר עזר למורות להגיע מכוונות יותר לשיעורים.

למשל – כתיבה על סמך תמונות: שימוש בקובייה כדי לעזור להעלות רעיונות לכתיבה סיפור קצר. על קוביות המשחק מודבקות תמונות רלוונטיות לנושא המשמעות לפיתוח ולעידוד היצירתיות של התלמידים בכתיבה. על הקוביות הדבקנו תמונות שקשורות לדמויות, לבעיה, למקומות ולזמן. התלמידים שיחקו בקוביות וכתבו לפי מה ש"נפל" בקוביות.

דוגמה ספציפית – משחק קוביות על המהפכה הצרפתית. **הדמויות** שהדבקנו על הקוביות היו מלך, מלכה, מריאן – הדמות הנשית מ"חרות מובילה את העם", לוחם, סוס ועוד. **זמן**: תמונות של שעות במהלך היממה – בוקר, צהריים, ערב ולילה. **מקומות**: ארמון, חומה, בית, סמטה וכו'. תלמיד שהטיל קוביות וקיבל תמונות של סוס, בוקר וסמטה, יכול היה לכתוב על המהפכה הצרפתית בעיניו של ה"סוס". שיטה זו עוררה יצירתיות ועזרה להתמודד עם מחסומים בכתיבה. ■

היי ג'ימי,
אני לא סולח לך שהסגרת אותי לכלא. אני חשבת שאנחנו חברים. אני לא יכול לסלוח על דבר כזה.
אני בכלא משתעמם, אוכל אוכל לא טעים, חי כמו כלב, במקום לאכול נורמלי ולחיות נורמלי. תנסה לשים אותך במקומי ובוא נראה איך היית מרגיש.
בוא אני אספר לך איך זה מרגיש, כמו סכין בלב שחבר בגד. סכין בלב!
אני מאחל לך שתאבד את כל הרכוש שלך ותחיה כמו כלב כמו שאני חי פה, נעול מאחרי סורגים, לא רואה את השמש. המשפחה שלי שונאת אותי. הם לא מאמינים מה עשיתי והכל באשמתך! בגדת בחברות שלנו ואם תבוא לפה אני נשבע לך שאני ארביץ לך. אני לא יכול לראות את הפרצוף שלך ואם מכתב זה יגיע אלייך אני מקווה שתרגיש רע ושה יהיה על המצפון שלך. כל החיים שלך תזכור! מבוב, תיחנק!

לבוב,
אני כן קצת התחרטתי שהאשמתני אותך, כי אתה חבר. אבל מצד שני לא, כי אני שוטר ואני שומר על החוק. אני עצרתי אותך כי אני שונא פושעים. אני מאד מצטער אבל לא יכולתי כי אתה עברת על החוק ועצרת אותך כדי להגן על העיר ועל אנשים וילדים. אילו היית בטעות פוגע בילד או בבן-אדם הייתי חייב לעצר אותך, וחץ מזה אני שוטר ואם לא הייתי עוצר אותך השוטרים היו יודעים ואז היו מפטרים אותי ולא הייתי יכול לפרנס את משפחתי, ואז הייתי צריך לחפש עבודה חדשה ואתה יודע כמה זמן לוקח לחפש עבודה חדשה. מג'ימי

תפקיד המורה בתכנית כתיבה מחוללת הבנה הוא למצוא את החיובי בכתיבתם של התלמידים ולעודד את אותם באמצעות משוב בכתב ובעל פה להמשיך ולכתוב. תהליך המישוב המתמשך של עבודות התלמידים יוצר דיאלוג בין המורה לתלמידים, ובונה רובד נוסף בתקשורת ומעמיק את ההיכרות והקשר הבין-אישי.

השנה אנו גאים בהרחבת התכנית לשכבות נוספות. תלמידי חי', שכבר התנסו בכתיבה, מעמיקים את כתיבתם, מתנסים בז'אנרים נוספים מעמיקים את הבנת המקצועות הנלמדים באמצעות הכתיבה. תלמידי השכבות החדשות בתכנית – ז' ו-ט' – שהתחילו את התהליך השנה, גם הם משכללים את כתיבתם ומרחיבים אותה ממשימה למשימה.

חשוב לציין כי צוות המורים המנחים תהליכי כתיבה בבית הספר התרחב. התכנית הוכנסה לתכנית